

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 94(497.431)"1941/1945":614.2

Prejeto: 4. 1. 2018

Zdravstvo na Celjskem med drugo svetovno vojno

MARIJA POČIVAVŠEK

dr., muzejska svetnica

Muzej novejše zgodovine Celje

Prešernova ulica 17, SI-3000 Celje

e-mail: marija.pocivavsek@mnzc.si

Izvleček

Pred drugo svetovno vojno je bilo Celje, ki je z bližnjo okolico štelo približno 18.000 prebivalcev, gospodarsko, prometno in kulturno središče regije. Tudi v zdravstvenem pogledu je bilo mesto dobro oskrbovano, saj je imelo poleg treh lekarn še zdravstveni dom in javno bolnišnico s porodnišnico. Z nacistično okupacijo med drugo svetovno vojno so se razmere spremenile. Nemci so zdravstveno službo preuredili po svojih predpisih. Organizacija zdravstvene službe se je spremenila; urejena je bila po nemškem vzoru. Vse tri lekarne so se – s sicer spremenjenim lastništvom – obdržale, zdravstveni dom se je preoblikoval v regijski zdravstveni urad, zavarovanci bolniške blagajne pa so se zdravili pri privatnih zdravnikih ali v bolnišnici. Več celjskih zdravnikov in medicinskega osebja se je pridružilo partizanom in pomagalo organizirati partizansko zdravstvo.

Ključne besede:

Celje, zdravstvo, lekarna, zdravstveni dom, bolnišnica, partizansko zdravstvo, druga svetovna vojna.

Abstract

HEALTH CARE IN CELJE DURING THE SECOND WORLD WAR

Before the Second World War, Celje with immediate surroundings had a population of 18,000 and was the economic, traffic, and cultural centre of the region. The city was well equipped also in terms of health care as it had three pharmacies as well as a health care centre, and a public hospital with maternity hospital. The circumstances changed with German invasion during the second world war. Germans reorganized health care service according to their regulations, thus organizing health care service in German style. All three pharmacies – albeit transferred to another owner – persevered, the health care centre was reformed into a regional health agency, whereas persons insured under health insurance fund were treated by private doctors or in a hospital. More doctors and medical personnel in Celje joined partisans and helped to organize partisan health care.

Key-words:

Celje, health care, pharmacy, health care centre, hospital, partisan health care, Second World War

Uvod

Med svetovnima vojnama je tudi slovenski prostor zajel val ustanavljanja zdravstvenih domov ter higienskih in socialnih ustanov. Državna zdravstvena politika je namreč stremela za čim boljše zdravstveno zaščito prebivalstva.¹ To velja tudi za celjsko območje. Pred drugo svetovno vojno je bilo Celje, ki je z bližnjo okolico štelo približno 18.000 prebivalcev, gospodarsko, prometno in kulturno središče regije. Gospodarsko so mesto determinirali razvijajoča se industrija, trgovina in obrt, vanj pa je gravitiralo široko področje s približno 200.000 prebivalci. V Celju so imeli sedež okrajno načelstvo, okrajno in okrožno sodišče ter upravno sodišče za celotno Dravsko banovino.² V mestu je bilo razvito denarništvo, zaradi svoje zgodovine je bilo pomembno kulturno središče, danes pa si težko predstavljamo, da je bilo Celje – predvsem zaradi kristalno čiste Savinje – tudi zelo pomembno turistično mesto. Tudi v zdravstvenem pogledu je bilo mesto dobro oskrbljeno, saj je imelo poleg treh lekarn še zdravstveni dom in javno bolnišnico s porodnišnico.

Med drugo svetovno vojno, z nacistično okupacijo, so se razmere spremenile. Nemci so zdravstveno službo preuredili po svojih predpisih. Organizacija zdravstvene službe se je spremenila; urejena je bila po nemškem vzoru.³ Šef civilne uprave, dr. Siegfried Uiberreither, v čigar pristojnost je spadala tudi celjska bolnišnica (Gaukrankenhaus Cilli), je leta 1942 poskrbel, da je bila zdravstvena dejavnost v Avstriji in okupirani slovenski Štajerski zakonsko poenotena. Tako je celjska bolnišnica delovala v soodvisnosti z Uradom za ljudsko zdravje (Amt Volksgesundheit) pri Štajerski domovinski zvezi, ki ga je v celjskem okrožju vodil dr. Hans Hönigmann. Njegova naloga je bila predvsem zdravstvena vzgoja članstva, vodja Urada za ljudsko zdravje na okrožni ravni pa je bil nekakšen »zdravstvenopolitični vodja«, ki je moral spremljati zdravstvene razmere v okrožju in o njih poročati svojemu predstojniku, vodji zveznega Urada za ljudsko zdravje (sprva dr. Thalmannu, kasneje dr. Sabadoschu). Vodja okrožnega Urada za ljudsko zdravje je za okrožnega vodjo Štajerske domovinske zveze (Antona Dorfmeistra) opravljal svetovalno nalogo glede izvajanja akcij zdravstvenega varstva, organiziral je predavanja o rasnem vprašanju in vodil zdravstvene kampanje. Poleg tega je Urad za ljudsko zdravje opravljal tudi strokovno povezovalno funkcijo za zdravstveno osebje. Sodelavci urada so namreč evidentirali celotno medicinsko osebje na svojem območju (zdravnike, bolničarke ...) in skrbeli za njihov vpoklic ob nepredvidenih dogodkih.⁴

Lekarne v Celju

Celje ima dolgo lekarniško tradicijo; prva lekarna je delovala že v drugi polovici 16. stoletja. Pred drugo svetovno vojno so v mestu delovale kar tri lekarne: Pri orlu, Pri Mariji pomagaj in Pri križu. Za njihovo delovanje so bile potrebne koncesije.

Lekarna Pri orlu je bila najstarejša. Leta 1927 jo je od Vojka Arka kupil mr. ph. Ivo Tončič, dotedanji lastnik lekarne v Brežicah. Tudi med drugo svetovno vojno je on ostal lastnik, takoj po vojni pa so jo zaplenili, nato vrnili lastniku, leta 1947 pa ponovno zaplenili in vključili v Združene državne lekarne Slovenije.

Lekarno Pri Mariji pomagaj je leta 1921 kupil mr. ph. Andro Posavec iz Požege. Leta 1941 so jo nacisti zaplenili. Do leta 1945 je bil njen upravitelj mr.

¹ Zupanič Slavec: *Razvoj javnega zdravstva*, str. 55.

² *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 112.

³ Zdravstvena služba v Celjski občini, str. 196.

⁴ Žižek: *Kratek oris strukture in delovanja Štajerske domovinske zveze*, str. 239–240.

ph. Ewald Wrentschur, dotlej zaposlen v lekarni Pri orlu. Leta 1945 je sledila ponovna zaplomba, tokrat s strani novih oblasti.

Lekarno Pri križu je leta 1922 po dolgotrajnih prizadevanjih ustanovil mr. ph. Fedor Gradišnik. Med drugo svetovno vojno so jo nacisti zaplenili, njen oskrbnik postane Josip Vladović. Leta 1947 je Gradišnik lekarno poklonil državi.

Zdravstveni dom Celje

Leta 1928 so se zaradi tesnejše povezave in lažjega strokovnega dela različne zdravstveno-higiensko-socialne ustanove (stalna državna bakteriološka postaja, ambulatorij za spolne bolezni, Pasteurjev zavod, protituberkulozni dispanzer, šolska poliklinika, posvetovalnica za matere in dojenčke, šolska kuhinja in otroško zavetišče) združile v Zdravstveni dom v Celju.⁵ Za prvega upravnika je bil imenovan takrat edini zdravnik, dr. Jakob Rebernik. Osem let kasneje sta bila že dva zdravnika (poleg omenjenega še dr. Jože Fišer), poleg njiju pa še honorarni zdravnik za protituberkulozni dispanzer, tri zaščitne sestre in dva laboranta. Upravnik je delal kot bakteriolog, skrbel za preprečevanje in zatiranje nalezljivih bolezni in za izboljšanje higienskega stanja na celotnem področju, ki ga je zavod pokrival, vodil je Pasteurjev zavod in na šolski polikliniki delal kot okulist, zobozdravnik in šolski zdravnik.

Prostori v stari bolnišnici in barakah so kmalu postali pretesni za vse te ustanove in nujno je bilo treba misliti na novo zgradbo. Od tedanjega ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje je Zdravstveni dom dobil na razpolago poslopje bivšega Invalidskega doma v Gregorčičevi ulici. Da bi lahko služila novemu namenu, je bilo treba stavbo renovirati; adaptacija je bila izvršena v letih 1929–1931. Preurejena stavba je že na zunaj učinkovala mogočno in moderno. V novem zdravstvenem domu so tako končno dobile prostor vse celjske socialno-medicinske ustanove.⁶

Poleg javnih zdravstvenih zavodov so v Celju za zdravje bolnikov skrbeli tudi zasebni zdravniki. Vsi starejši zdravniki bolnišnice so imeli tudi privatno prakso, izključno privatni zdravniki pa so bili: dr. Ludvik Herzman (nekdanji višji vojni mornariški zdravnik) in nekdanji

Zdravstveni dom Celje je med letoma 1931 in 1958 domoval v adaptiranem Invalidskem domu na Gregorčičevi ulici.

Vir: Muzej novejšje zgodovine Celje.

⁵ Počivavšek: Zdravstveni dom Celje, str. 3–7.

⁶ Prav tam, str. 5.

bolniški zdravniki dr. Gregor Jesenko,⁷ dr. Eduard Gollitsch⁸ in dr. Valter Negri,⁹ samo privatni zobozdravniki pa dr. Kunst, dr. B. in R. Sadnik, dr. Stane Vrhovec, dr. Alojzij Krautberger, dr. Breznik in dr. Miglič.¹⁰ Pozimi je v Celju ordiniral tudi dr. Ferdo Trenz, kopališki zdravnik na Dobrni.¹¹

V času nacistične okupacije je Zdravstveni dom Celje v dotedanji obliki prenehal delovati, vanj so namestili Zdravstveni urad, ki je obsegal področje bivših okrajev Celje, Celje okolica, Šmarje, Laško, Trbovlje, Šoštanj, Krško, Brežice in Slovenske Konjice. V sklopu Zdravstvenega urada so poleg javne zdravstvene službe delovali še protituberkulozna služba, antivenerični dispanzer in posvetovalnica za matere in otroke. Zavarovani pacienti so se zdravili pri privatnih zdravnikih ali v bolnišnici. Okupator je ukinil bakteriološki laboratorij, zato so ves biološki material, ki ga je bilo treba pregledati, pošiljali v Gradec. Reorganizirali so tudi reševalno službo; ta je imela na razpolago precej modernih reševalnih avtomobilov in usposobljenega osebja, je pa služila predvsem za vojaške namene, civilne bolnike so namreč prevažali le v najnujnejših primerih. Tudi samo poslopje zdravstvenega doma je občutilo vojne razmere: Ob zavezniškem bombardiranju leta 1944 je bila južna polovica stavbe porušena.¹²

Javna bolnišnica Celje (Gaukrankenhaus Cilli)

Celjska bolnišnica je pred drugo svetovno vojno imela pet oddelkov: kirurškega, internega, infekcijskega, ginekološko-porodniškega (od leta 1931 v novozgrajeni stavbi) in okulističnega; skupaj so razpolagali z okrog 400 posteljami.¹³ V bolnišnici je bilo zaposlenih 12 zdravnikov, od tega pet primarijev (dr.

⁷ Sin zdravnika, izšolal se je na kirurškem oddelku graške bolnišnice, konec 19. stoletja postal ordinarij, vodja kirurškega oddelka celjske bolnišnice, l. 1905 postal deželni sanitetni svetnik, 1907. primarij. Med prvo vojno ostal v bolnišnici, poleg civilistov zdravil tudi vojake. Zaradi požrtvovalnega dela bil odlikovan. Ob prihodu dr. Jesenka so ga upokojili, nato je bil (kot dr. Negri in dr. Gollitsch) privatni zdravnik.

Prim.: Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 38–45.

⁸ Sin celjskega trgovca, končal je graško medicinsko fakulteto in se 1898 kot sekundarij zaposlil v celjski (Gizelini) bolnišnici. Čez dve leti je prevzel interni oddelek in l. 1909 postal primarij, opravljal pa je tudi funkcijo mestnega (magistratnega) zdravnika. Med prvo svetovno vojno je v Celju vodil vojaško bolnišnico v poslopju sedanje I. gimnazije, manjša oddelka sta bila tudi v Narodnem domu in barakah pri Spodnjem Lanovžu. Po koncu vojne se je začasno vrnil v bolnišnico, pozimi 1918/19 so ga zaradi pronemške usmerjenosti začasno internirali v Kamniku. Po vrnitvi iz internacije je izgubil službo v bolnišnici in v obdobju med vojnima opravljal zasebno prakso na Glavnem trgu 9. V začetku okupacije, po odhodu mobiliziranih celjskih zdravnikov, se je skupaj z dr. Negrijem in dr. Miglitschem javil v bolnišnici. Po vrnitvi mobiliziranih slovenskih zdravnikov, ki so jih zasedbene oblasti kmalu odpustile, so v bolnišnici zaposlili nove (nemške) zdravnike – dr. Zederja, dr. Ritterja in Celjana dr. Hansa Hönigmana, dr. Gollitscha, druge pa odslovili. Aretiran je bil 10. 5. 1945 in odpeljan najprej v celjske zapore, nato pa v teharsko taborišče. Zaradi članstva v Kulturbundu – čeprav ni bil med funkcionarji – je bil obsojen na pet let zapor, izgon iz države in zaplembo premoženja. Zgodovinski arhiv Celje hrani dnevnik (*Chronik vom Schluß des schrecklichen Kriegs 1945*. Zgodovinski arhiv Celje, Zbirka rokopisov, Rok 25), ki ga je od mozeve aretacije dalje pisala žena Marta in je poln tesnobe, negotovosti in bolečine. Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer navaja, da naj bi dr. Gollitscha po obsodbi ustrelili na Pohorju.

Več o tej problematiki glej: Žižek: *Kronika konca strašne vojne 1945*, str. 149–160.

⁹ Sin celjskega lesnega trgovca. Bil je kirurg in ginekolog. V celjski bolnišnici se je zaposlil že pred prvo svetovno vojno kot sekundarij na kirurškem oddelku, bil je izurjen v porodništvu. Med prvo vojno bil najprej v bolnišnici, nato je kot vojaški zdravnik odšel na italijansko bojišče. Po koncu vojne se je začasno vrnil v bolnišnico, nato je opravljal zasebno prakso.

Prim.: Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 39–43.

¹⁰ Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 52.

¹¹ Prav tam.

¹² Počivavšek: *Zdravstveni dom Celje*, str. 7.

¹³ Celjska bolnica po drugi svetovni vojni, str. 82.

Pogled v ordinacijo.

Vir: Muzej novejšje zgodovine Celje.

Jože Flajs,¹⁴ dr. Pavel Pehani,¹⁵ dr. Ivan Rajšp,¹⁶ dr. Franc Steinfelser,¹⁷ dr. Viktor Tominšek¹⁸), sedem sekundarijev (dr. Maks Iglič, dr. Franc Kokol, dr. Franc Kozin, dr. Leopold Potokar, dr. Alojzij Šef, dr. Avgust Špacapan, dr. Stanislav Lajevic), dve volonterki (dr. Stanislava Straus,¹⁹ dr. Frida Vudler) in en stažist (dr.

¹⁴ Leta 1935 je postal primarij internega oddelka, ki mu je pripadal tudi infekcijski oddelek. Glej: Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 47.

¹⁵ Leta 1935 je nasledil dr. Emila Watzkeja na ginekološkem oddelku. Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 47.

¹⁶ Študiral je na Dunaju, diplomiral 1910. Štiri leta je delal v Franc Jožefovi bolnišnici na Dunaju, nato bil štiri leta zdravnik na fronti, ob koncu vojne prišel v italijansko ujetništvo, zatem je bil vojaški zdravnik v Mariboru, leta 1919 je prišel v Celju na Gollitschevo mesto kot primarij internega oddelka. Postal je tudi vodja bolnišnice. Leta 1941 so ga poslali v Nemčijo. Po končani vojni se je vrnil in leta 1948 umrl. Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 45, 53.

¹⁷ Študiral je v Gradcu. Leta 1920 ga je Ministrstvo za ljudsko zdravstvo na predlog zdravstvenega odseka poslalo v Celje za novega primarija kirurškega oddelka, s katerim je bil takrat še povezan ginekološko-porodniški oddelek. Uvajal je nove metode v kirurgijo, pomagal je orati ledino slovenske medicinske terminologije. Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 422–423.

¹⁸ Primarij očesnega oddelka celjske bolnišnice in prvi povojni (1945–1948) mestni zdravnik. Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 47, 49.

¹⁹ Od maja 1939 do maja 1941 je v celjski bolnišnici delala kot volonterka. Ko so jo odpustili, je šla na Tirolsko, med drugim je delala v bolnišnici v Innsbrucku. Po koncu vojne se je najprej zaposlila na domačem Idrijskem in Cerkljanskem, leta 1947 pa je ponovno prišla v Celje, kjer je ostala do upokojitve 1986. leta.

Prim.: Splošna bolnišnica Celje, Personalne mape zaposlenih.

Žarko Pestevšek).²⁰ Za nego bolnikov in pomoč pri zdravniškem delu so v bolnišnici skrbele sestre usmiljenke, ki so poleg tega vodile tudi kuhinjo, pralnico, sušilnico in likalnico. Sester usmiljenk je bilo v celjski bolnišnici 42, približno enako številna je bila tudi t. i. družina (bolnišnica je imela namreč svojo ekonomijo), ki so jo sestavljali strežnice, šivilje, perice, kurjači, vrtnar, mizar, zidar, pek, kočijaž in dekla.²¹

Leta 1941 je nadaljnji razvoj bolnišnice prekinila okupacija Jugoslavije. Nemci so večino zdravnikov izgnali, namestili pa svoje zdravnike in svoje vodstvo. Več celjskih zdravnikov in medicinskega osebja se je pridružilo partizanom in pomagalo organizirati partizansko zdravstvo. Zdravstveni dom je prenehal delovati, zavarovanci bolniške blagajne so se zdravili pri privatnih zdravnikih ali v bolnišnici. Tudi preostali prebivalci so iskali zdravniško pomoč v privatnih ordinacijah.²² Prehod pod nemško upravo je pomenil hkrati razpust dotedanje slovenske zdravniške ekipe, saj so celjsko bolnišnico prevzeli nemški zdravniki in vse slovenske zdravnike odpustili. Neposredno po kapitulaciji Jugoslavije so dr. Franca Steinfelserja, primarija kirurškega oddelka, zaprli, dr. Ivana Rajšpa, primarija internega oddelka (in primarija bolnišnice), pa poslali v internacijo v Nemčijo.²³ Po odhodu mobiliziranih celjskih zdravnikov so se v bolnišnici javili zdravniki dr. Eduard Gollitsch, dr. Valter Negri in dr. Miglitsch. Po vrnitvi mobiliziranih slovenskih zdravnikov, ki so jih zasedbene oblasti kmalu odpustile, so v bolnišnici zaposlili nove (nemške) zdravnike – dr. Zederja, dr. Ritterja in Celjana dr. Hansa Hönigmana, dr. Gollitscha in preostale pa odslovili.²⁴ V celjski

*Trakt, ki so ga v podaljšku Gizeline bolnišnice zgradili med okupacijo.
Vir: Muzej novejšje zgodovine Celje.*

²⁰ Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 49.

²¹ Prav tam, str. 49.

²² Planinšek: *Razvoj javnega zdravstva v Celju*, str. 515–516.

²³ Demšar: *Celjska bolnišnica od Celjskih grofov do danes (drugi del)*, str. 84.

²⁴ Žižek: *Kronika konca strašne vojne 1945*, str. 152.

bolnišnici se je med drugo svetovno vojno število stalnih zdravnikov zmanjšalo, in sicer z 12 v letu 1940 na 9 v letu 1945.²⁵

Naj na tem mestu omenim Celju bližnjo Državno bolnišnico za duševne bolezni v Novem Celju. Le-ta oz. njeni bolniki so bili med prvimi na udaru nacističnega uničevalnega stroja, v skladu z njihovo idejo o 'uničenju življenja nevrednega življenja' in njihovih teorij o zaščiti čiste (tj. germanske) rase. Konec maja 1941 je v Novem Celju zdravniška komisija bolnike razdelila v dve skupini: prva (56 bolnikov) je bila določena za nadaljnje zdravljenje v bolnišnici Feldhof pri Gradcu, bolnike iz druge skupine (približno 390) pa so poslali v zavod Hartheim pri Linzu, kjer so jih usmrtili.²⁶

Sicer pa so imeli Nemci s celjsko bolnišnico velikopotezne načrte. V Celju so nameravali zgraditi deželno bolnišnico za Spodnjo Štajersko z 2000 posteljami z namenom, da bi odvzeli vodilno vlogo mariborski bolnišnici, ki jim je bila preblizu in zato moteča predvsem za Gradec, središče zgornje Štajerske. Celje bi torej prevzelo vodilno vlogo v zdravstvu Spodnje Štajerske. Te načrte so le deloma uresničili.²⁷

Med vojno je bila bolnišnica slabo zasedena, še posebej, ko so se začela bombardiranja in je bilo le kakih 20 sprejemov dnevno. Sicer pa je bilo število sprejemov v vojnih letih v okviru predvojnega povprečja.²⁸

Za leto 1944 je znan podatek, da so proti škrlatinki in davici cepili vse v Celju stanujoče otroke v starosti od enega do šestih let.²⁹ Zdravljenje na področju interne medicine v tistem času še ni bilo dosti razvito, tako da so bili zdravniki pri mnogih boleznih nemočni. Diagnostika je sicer napredovala, terapija pa je zaostajala. »Interni oddelek je bil poln eksudativnega plevritisa, to je mokrega vnetja rebrne oziroma pljučne mreže z nabiranjem vode. Prav tako so bila zelo pogosta revmatična obolenja, zlasti revmatična vnetja sklepov ... Poleg tega je bilo na internem nešteto pljučnic, ki jih nismo znali ukrotiti: od narave je bilo odvisno, kako se je obrnil njen iztek. Nekako deveti dan je pri »/.../ pljučničarju izbruhnila kriza, in če jo je prebolel, je okreval, če ne, ni bilo pomoči. Poleg vsega tega so bile zelo pogoste ledvične in žolčne kolike, napadi zaradi ledvičnih in žolčnih kamnov.«³⁰ Za vse te bolezni pa pravih zdravil ni bilo na razpolago. »Revmatikom smo dajali mlečne injekcije, kar je povzročalo strahotne bolečine. Za pljučne bolnike smo imeli na voljo kalcij in vitamin C, pljučnice pa smo zdravili z injekcijami alkohola v žilo, tako da so bili bolniki pijani. Od kod je izvirala ta način zdravljenja, nismo vedeli, a uporabljali smo ga. Bolečine zaradi žolčnih in ledvičnih kamnov smo lajšali tako, da smo bolnikom vbrizgavali v žilo močna sredstva proti bolečinam, in če se napadi niso pomirili, smo se odločili za operacijo. To je bilo vse.«³¹ Takratne razmere v slovenskih bolnišnicah resnično niso bile rožnate: »Od zdravil smo premogli le aspirin, piramidon, fenaticin, sulfonamide, prontosil, streptazol in še kaj malega. Sulfonamid oziroma prontosil se je sicer res dobro izkazal proti različnim kokom, vendar je zelo motila njegova slaba lastnost, da je povzročil popolnoma rdeč urin. Ker je mazal perilo, ga bolniki niso radi jemali. Zagrebška Pliva je začela izdelovati streptazol, ki so ga odlikovale iste zdravilne lastnosti, le s prednostjo, da je bil brezbarven. Tako so bili sulfonamidi naše najboljše zdravilo /.../ Z njimi smo lahko zdravili angino, pljučnico in s tem močno znižali smrtnost teh in podobnih bolezni. Še zmerom pa smo bili nemočni proti tuberkuloznemu meningitisu. Kogar je napadla ta bolezen, je bil zapisan smrti. Prav

²⁵ Počivavšek: Celjska bolnišnica med drugo svetovno vojno, str. 81–83.

²⁶ Himmelreich: Seznam leta 1941 usmrčenih bolnikov, str. 255.

²⁷ Več o tej problematiki glej: Počivavšek: Celjska bolnišnica med drugo svetovno vojno, str. 84–87.

²⁸ Prav tam, str. 79.

²⁹ SI ZAC, Občina Celje 1941–1945, AŠ 17.

³⁰ Zaveršnik: *Iz mojega sveta*, str. 85.

³¹ Prav tam, str. 85.

*tako so pomenila smrt razna septična obolenja, posebno vnetje trebušne mrene po operaciji.*³²

Decembra 1943 je v celjski bolnišnici ležalo tudi 35 ranjenih oz. bolnih nemških vojakov, pripadnikov policijskih in brambovskih enot. Za vsakega od njih so pripravili božično darilce v vrednosti 8 RM, in sicer knjigo *Cilli – Stadt, Landschaft, Geschichte*, ki jo je napisal celjski evangeličanski pastor Gerhard May.³³

Proti koncu vojne je bilo v bolnišnici veliko primerov pegavega tifusa. Najprej so ga prenesli iz zaporov, pozneje so ga širili ubežniki, ki so se umikali skozi Celje.³⁴ V tem obdobju je bilo v bolnišnico sprejetih tudi veliko pripadnikov tujih vojsk, ki so jih ob sprejemu razorožili. Tako se je v skladiščih nabralo veliko orožja, ki ga je kasneje prevzela vojaška oblast. Večkrat se je zgodilo, da se je morala bolnišnica braniti pred vojaškimi kolonami, ki so hotele nasilno evakuirati posamezne stavbe ali pa celo vso bolnišnico, da bi v njej nastanili vojaštvo. Bolnišnica je kar sama organizirala civilno stražo, ki je podnevi in ponoči čuvala vse območje bolnišnice.³⁵

Partizansko zdravstvo

Zdi se mi prav, da pogledamo še zunaj zidov institucionalnega zdravstva, saj je bilo med drugo svetovno vojno treba poskrbeti za številne ranjene, ki jim je bila pot do bolnišnice onemogočena.

Kar nekaj celjskih zdravnikov in medicinskega osebja se je pridružilo partizanom in pomagalo organizirati partizansko zdravstvo. Z razmahom partizanskega odporniškega gibanja je namreč naraščalo tudi število ranjencev, ki so zaradi zdravniške oskrbe in prenosa do (partizanskih) bolnišnic povzročali enotam nemalo skrbi. V vsaki večji partizanski enoti so za zdravljenje skrbeli sanitetni referenti. Ti so bili običajno medicinci, vendar medicinsko znanje ni zadoščalo; biti so morali tudi telesno vzdržljivi, saj so morali spremljati enote na bojnih pohodih. Ob vsem drugem delu so morali skrbeti za sezname oz. knjige padlih ali ranjenih, vodili so evidence o njihovem zdravljenju, vodili so sezname zdravil in kirurškega instrumentarija ter ambulantno knjigo, v katero so vpisovali vse, ki so se javili v njihovi ambulanti zaradi pregleda ali zdravljenja. Zdravnikov je v partizanih nasploh primanjkovalo, zato so za zdravstveno službo poleg sanitetnih referentov skrbeli bolničarji, za prenose in zaščito ranjencev pa borci iz enot.³⁶

Partizanska saniteta je bila organizirana zdravstvena dejavnost med NOB. Vključevala je zdravstvene ustanove in kadre ter vse dejavnosti, povezane z zdravljenjem ranjencev in obolelih, preskrbo zdravil in sanitetnega materiala, preventivne ukrepe, evakuacijo ranjencev in izobraževanje zdravstvenih delavcev.³⁷ Slovensko partizansko zdravstvo, v katerem je sodelovalo 244 zdravnikov in zobozdravnikov, 260 študentov medicine, 38 medicinskih sester in več kot 3000 priučenih bolničarjev, je uspešno opravljalo svoje poslanstvo v vojaških enotah, skrbelo za ranjence in razbremenjevalo operativno vojsko hudo ranjenih in bolnih, s čimer je omogočalo vojski večjo operativno sposobnost. Velika skrb za ranjence je bila tudi nenehna spodbuda njihove moralne moči.³⁸

Začetki partizanskega zdravstva segajo v avgust 1941, ko je na pobudo

³² Zaveršnik: *Iz mojega sveta*, str. 87.

³³ SI ZAC, Občina Celje 1941–1945, AŠ 3.

³⁴ Orožen: *Zgodovina celjske bolnice*, str. 54.

³⁵ Celjska bolnica po drugi svetovni vojni, str. 56.

³⁶ Zaveršnik: *Iz mojega sveta*, str. 111.

³⁷ Valenti: *Partizansko zdravstvo*, str. 262.

³⁸ Fajdiga: *V objemu človečnosti*, str. 35.

glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v Ljubljani nastal zdravniški matični odbor OF. Na Štajerskem, Primorskem, Gorenjskem in Koroškem takšne organizirane zdravstvene pomoči ni bilo. Tam so ranjence in obolele, ki so jih po prvi zdravniški oskrbi prepustili v nego na varnejše kmetije in v zasilne bunkerje, oskrbovali maloštevilni priučeni bolničarji ali terenski delavci. Šele s prihodom večjega števila zdravnikov v partizanske enote spomladi 1942 se je začela organizirana zdravstvena dejavnost v bojnih enotah. Za zdravljenje hudo ranjenih so začeli leta 1942 razvijati mrežo skrivnih partizanskih bolnišnic, ki so delovale v najtežjih razmerah.³⁹ Na celjskem področju je tako nastalo več manjših partizanskih bolnišnic, ki so jih vodili medicinci ali zdravniki. Posebno pomembne so bile bolnišnice, ki so nastajale ob poti XIV. divizije. Od teh so najbolj znane pohorske partizanske bolnišnice, ki jih je ustanovil in vodil dr. Ivan Kopač - Pavček, bolnišnica v Matkovem kotu, Jurkloštru, na Boču in drugod.⁴⁰

Zdravnik dr. Herbert Zaveršnik⁴¹ je bil kot načelnik partizanskih bolnišnic na Štajerskem zadolžen za nadzor nad partizanskim zdravstvom na področju Štajerske, poleg tega pa še za zbiranje in delitev sanitetnega materiala, ki so ga Anglo-Američani iz avionov spuščali na področje južno in zahodno od Pohorja: *»Za vsako spuščanje letal smo dobili točno določene koordinate kraja odmetavanja /.../ Pomahali so mi, nato pa začeli suvati skozi line v trupu podolgovate, na padala privezane, velikim cigaram podobne valje, ki smo jim rekli kontejnerji. Zavzeto sem opazoval, kako se padala odpirajo in se s tovorom pod seboj zibajo v dolino, kjer jih je čakala gosta množica partizanov in funkcionarjev, ki so skrbeli za pravilno razdelitev.«*⁴²

Danes si skorajda ne moremo predstavljati, v kakšnih razmerah je delovalo partizansko zdravstvo. To lahko najbolje ilustriramo z nekaj primeri:

Ignac Zupanc se takole spominja življenja v partizanski bolnišnici Celje: *»Življenje v bolnišnici je potekalo po določenem redu tovariša kirurga Žiga, ki se je zelo trudil in tudi uspeval, da so bili ranjeni zadovoljni. Vročina se je merila vsak dan zjutraj in zvečer ter vnašala v grafikon, kateri je bil pritrjen na bolnikovi postelji. Vsaki dopoldan je vršen obhod ranjencev in pregled, katerega je vršil doktor Žiga v spremstvu bolničark, a pozneje so se vršile po potrebi operacije, katerim sem bil redno prisoten tudi jaz. Bolniki so bili tudi obveščeni o novosti na frontah, kot tudi o uspehih naših edinic. Zaščitno osebje je skrbelo za vsa ostala dela kakor tudi za donajanje in pripravljanje hrane, odpremanje in dopremanje ranjencev do javke. Hrano je na določeno mesto pripravil intendant, kjer jo je naše osebje v večernih urah prevzelo. Koliko ranjencev je šlo skozi to bolnico, se ne spominjam, a bilo jih je veliko.«*⁴³

V dnevniku dr. Roberta Kukovca,⁴⁴ zdravnika IV. operativne cone, beremo o razmerah v Zgornji Savinjski dolini: *»Preživeli smo Božič in Novo leto. Niso se v mnogem razlikovali od ostalih dneh. Dobili smo iz doline nekoliko jabolčnika in malo svinjskega mesa, to je bilo vse. Sicer pa je hrana postala zelo enolična: krompir, fižol s krljji, kuhano meso, močnik, žličniki. Vse skupaj je bilo bolj redko zabeljeno. Tudi soli nam je začelo primanjkovati. Najhuje je trpelo 8 nepokretnih bolnikov, katere smo spravili v podzemeljski bunker, radi nevarnosti napada na*

³⁹ Fajdiga: V objemu človečnosti, str. 7.

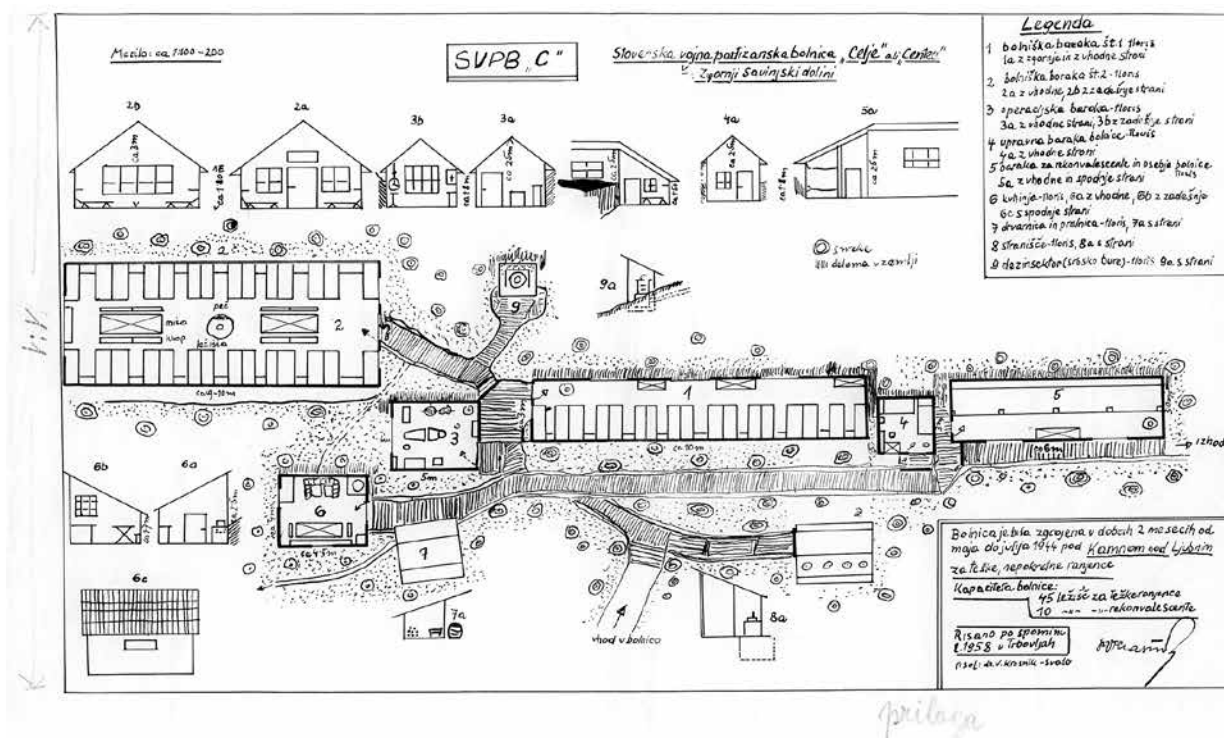
⁴⁰ Planinšek: Razvoj javnega zdravstva v Celju, str. 516; prim.: Jerina - Lah, Grosman: *Gradivo o slovenski partizanski saniteti*, str. 343–352.

⁴¹ V celjski bolnišnici, kjer je leta 1962 ustanovil prvi gastroenterološki oddelek v Sloveniji, je bil zaposlen od 1950 do 1969, ko je odšel v Rogaško Slatino.

⁴² Zaveršnik: *Iz mojega sveta*, str. 139–140.

⁴³ Arhiv MnZC, Spomini Ignaca Zupanca, F-35, m IV.

⁴⁴ Od 17. 2. 1910 do 13. 4. 1945. Pred drugo svetovno vojno je bil zaposlen na kirurški kliniki v Zagrebu, nato na francoskih klinikah in nazadnje docent na ljubljanski kirurški kliniki. Leta 1943 odšel v partizane, leto kasneje je bil poslan na Štajersko za glavnega kirurga IV. operativne cone. Januarja 1945 je bil v nemški ofenzivi na Ljubnem ujet in malo pred koncem vojne ustreljen kot talec.

Skica partizanske bolnišnice Celje v Zgornji Savinjski dolini.
 Vir: Muzej novejšje zgodovine Celje.

bolnico. Ta bunker je bil res žalostna zadeva. Luknja v zemlji, malo višja kot do pasu in prostora je bilo ravno toliko, da je eden ranjenec komaj ležal poleg drugega. Povijanje je bilo pod temi razmerami zelo težavno, še težje pa vprašanje uši, ki so se v bunkerju razpasle v velikem številu /.../ Najbolj srečni pa so bili seveda ranjenci, ki so se spet vrnili v normalne razmere (v postojanko, op. p.) in katere smo takoj razkužili. Kako se to čudno sliši, da se ranjenci navadno v bunkerjih popravijo, to je menda radi nepremičnega položaja, ki ga morajo zavzeti v bunkerjih. Tako nam v bunkerjih ni nihče umrl, ko smo pa ranjence vrnili v postojanko, je prav kmalu umrlo dvoje tovarišev.⁴⁵

Na Kozjanskem je bila partizanska saniteta v prvih letih vojne (do prihoda XIV. divizije na Štajersko) slabo organizirana, ranjene borce so skrivali večinoma v bunkerjih; zdravljenje v takih razmerah je potekalo počasi. Prve bunkerje je slikovito opisal dr. Ivan Kopač – Pavček:⁴⁶ »Nikoli ne bom pozabil teh naših prvih bolnic v najstrašnejših dneh naše borbe za Štajersko. Bili so temačni kotički na podstrežjih samotnih, revnih kmečkih hiš, skrbno zakriti z vsakovrstno hišno navlako in deskami, v katerih so pritajeno dihali po trije ali štirje težji ranjenci. Nekajkrat so bile to temne luknje v slami na podu ali v hlevu blizu jasel v obliki bunkerja iz desk, prikrita pod slamo in gnojem. Ponekod si videl to našo «bolnico» v svinjaku ali čebelnjaku, pa tudi v kleti. Vsi ti kotički, ki so skrivali v sebi po več ranjencev, so bili tako skrbno zakamuflirani, da niti najbistrejše oko

⁴⁵ Arhiv MnZC, Dnevnik dr. Roberta Kukovca, F-35, m IV.

⁴⁶ Ivan Kopač je bil rojen l. 1916 v Novem mestu, januarja 1942 je diplomiral v Beogradu. V času druge svetovne vojne je bil brigadni zdravnik XIV. divizije in udeleženec pohoda te divizije na Štajersko. Bil je organizator in upravnik partizanskih bolnišnic na Pohorju. Po osvoboditvi je bil upravnik Vojne bolnišnice Topolšica. V letih 1948–1959 je bil ravnatelj specialne bolnišnice za TBC Novo Celje, glavni direktor Splošne bolnišnice Celje od 1959 do 1978 ter do leta 1980 strokovni pomočnik in zdravstveni svetovalec Zdravstvenega centra Celje. Od leta 1950 je bil specialist ftiziolog in od 1958. primarij. Prim.: Dr. Ivan Kopač, Zdravstveni vestnik, 1986, str. 437.

ni zapazilo kaj sumljivega. Te naše prve *«bolnice»* je gradil narod sam in narod sam je skrival skrite ranjence pred sovražnikom, da jih ne dobi v svoje kremplje /.../»⁴⁷

Komandir sanitetne šole pri štabu XIV. divizije takole opisuje razmere v partizanski bolnišnici na Kozjanskem (v okolici Planine) konec leta 1944: »*Notranjost bolniške barake je bila opremljena z dvojnimi pogradi. Takoj poleg vhoda je bila omarica za zdravila in ostale pripomočke. Za težke ranjence so bila nasproti dvojnimi pogradom tri ločena ležišča (2+1). Nad temi ležišči je bilo zastekleno okno. V neposredni bližini te bolniške barake, nasproti vhodu, smo nato zgradili še barako za osebje. Kasneje pa smo poleg bolniške barake zgradili še majhno brunarico, ki je bila namenjena za operacijski prostor. Nižje od bolnice smo zgradili še dva dobro zakamuflirana bunkerja, ki bi služila v slučaju nevarnosti. Bolnišnica, ki je dobila konspirativno ime R 9, je bila dobro založena s hrano in sanitetnim materialom (težave so bile samo v tem, da sem bil navajen na italijanska zdravila in ne na angleška), zelo slabo pa je bilo z obleko in čevlji za moštvo. Kasneje se je osebje za silo obleklo v kombinezone, napravljene iz padal zavezniške pomoči, vseskozi pa je bilo pereče vprašanje obutve /.../ Samo življenje v bolnišnici, ki je bila vedno polna in zasedena, je potekalo po običajnem hišnem redu. Kljub temu, da smo imeli hude ranjence, pa lahko ugotovim, da smo imeli zelo nizko umrljivost. Umrlo je samo pet tovarišev in sicer so bili vzroki smrti: en pljučni prestrel, eden zaradi gangrene na desni nogi in trije tovariši zaradi notranjih obolenj. Umrle tovariše smo pokopali v neposredni bližini bolnišnice. Vsakemu smo dali v grob steklenico z osnovnimi podatki.*»⁴⁸

Zdravstveno službo znotraj štaba IV. operativne cone je v Zgornji Savinjski dolini organiziral dr. Peter Držaj.⁴⁹ Nove razmere so namreč zahtevale drugačno organiziranost zdravstvene službe. Močnejši dotok ranjencev na osvobojeno ozemlje je zahteval izgradnjo bolnišnic in razdelitev teh v oddelke za težje in lažje ranjene, v interne, pokretne in rekonvalescentne bolniške ustanove in triažne centre. Tudi higiena v partizanskih enotah se je dvignila, na tečajih so usposabljali prepotrebne bolničarje. Tam so se »učili nuditi prvo pomoč ranjencu, umetno dihanje, zaustavljanje krvavitev po Esmarchu, tehniko prenošenja ranjencev, improvizirati imobilizacijo zlomljenih okončin, povoje vseh delov telesa, način desinfekcije, sterilizacije itd.«⁵⁰ Vzpon in napredek zdravstvene organizacije na Štajerskem pa je zavrla zimska ofenziva, ki je uničila skorajda vse bolnišnice, neodkrita so ostale le še pohorske in kozjanske. Ivan Cestnik, zdravnik v IV. operativni coni, se takole spominja: »*Zdravniškega dela je bilo mnogo. Bilo je živahno kot na kaki kirurški kliniki. Razen ambulantnih in komisijskih pregledov so v vsakem času prihajali novi ranjenci. /.../ Po ranjeniških listih smo ugotavljali vrsto poškodb in nujnost operacij. Brez izjeme smo revidirali vsako rano, odstranili smo s krvjo prepojeno obvezo, namestili nove opornice in dopolnili kirurško zdravljenje, ki je bilo započeto že v brigadi. Včasih je bilo treba tudi amputirati, izvršiti trebušno operacijo, odstranjati projektele itd. /.../ Dr. Kukovec je med drugim operiral tudi slepiče, poškodbe sečnega mehurja in žilne aneurizme. Ker je manjkalo etra, smo narkotizirali z angleškim kloroformom. Marsikaj je bilo treba improvizirati tako rekoč iz nič. Manjkalo je predvsem dobrega kirurškega orodja. Operacijsko perilo so bolničarke sešile iz svile angleških padal. Tudi problem sterilizacije smo morali rešiti. V mehanični delavnici so po Kukovčevi zamisli skonstruirali iz pločevine sterilizator na paro pod pritiskom. V mizarški delavnici pa so po njegovih načrtih izdelovali lesene operacijske mize ter Diteri-*

⁴⁷ Mrvič: Partizanska saniteta na Kozjanskem, str. 188.

⁴⁸ Arhiv MnZC, Defar - Striček: Spomini na partizansko saniteto na Kozjanskem, F-35, m XI.

⁴⁹ V začetku druge svetovne vojne je bil sekundarij v umobolnici Novo Celje. Aretaciji se je izmaknil z begom v Ljubljano in se zgodaj vključil v NOB; najprej za sanitetno službo organiziral na Dolenjskem, nato je bil poslan na Štajersko. Padel je ob božiču 1944.

⁵⁰ Cestnik: Iz spominov partizanskega zdravnika na Štajerskem, str. 104.

ksove, Braunove in abdukcijske oporni, s katerimi smo zalagali tudi druge bolnice in brigade.»⁵¹

Če povzamemo iz okrožnice dr. Kukovca *Pregled etapnega zdravljenja v partizanskih trupnih edinicah sanitete* z dne 11. 11. 1944: »Ena glavnih razlik med zdravljenjem ranjencev v mirnem in vojnem času je ta, da bolnik v mirnem času dobi vso njemu potrebno nego na enem in istem mestu, medtem ko ranjenec v vojnih pogojih dobi potrebno nego na več mestih. Ta nega in skrb za ranjence je v prvi bojni črti bolj primitivna ter se stalno veča in postaja tem bolj strokovna, čim bolj leži sanitetna edinica v ozadju bojne črte.«⁵²

Zaključek

Po drugi svetovni vojni so vse tri celjske lekarne predstavljale temelj leta 1948 ustanovljeni Državni lekarni MLO Celje, ki so jo sestavljale I. mestna lekarna (lekarna Pri Mariji Pomagaj), II. mestna lekarna (lekarna Pri orlu) in III. mestna lekarna (lekarna Pri križu).⁵³

Leta 1945 je postal upravnik Zdravstvenega doma Celje dr. Ivan Podpečan,⁵⁴ ki je obdržal pred vojno delujoče oddelke in obnovil bakteriološki laboratorij. Veliko težav je bilo zaradi pomanjkanja opreme, na novo pa je bilo treba zgraditi tudi bombardirani del stavbe. Upravo zdravstvenega doma je leta 1946 ponovno prevzel dr. Rebernik, dr. Podpečan pa je postal okrajni zdravnik s funkcijo, podobno funkciji bivšega mestnega fizika.⁵⁵

Splošna bolnišnica Celje, ki je oskrbovala prebivalstvo širšega celjskega okoliša, je bila neposredno po vojni v slabem stanju. Nedograjeni in nevzdrževani objekti, nezadostna medicinska oprema in skromen bolnišnični inventar, pomanjkanje zdravil in sanitetnega materiala, predvsem pa pomanjkanje zdravnikov specialistov, medicinskih sester in drugega strokovnega osebja je oteževalo nadaljnji razvoj in napredek.⁵⁶ Z ustanovitvijo prve vlade je bolnišnica prešla pod direktno upravljanje Ministrstva za ljudsko zdravje.⁵⁷

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

- SI ZAC_Občina Celje 1941–1945, AŠ 3, 6, 17.
- SI ZAC_Zbirka rokopisov, Chronik vom Schluße des schrecklichen Kriegs 1945, Rok 25.

MnZC – Arhiv Muzeja novejšje zgodovine Celje

- Branko Defar - Striček, Spomini na partizansko saniteto na Kozjanskem (izjava z dne 14. 11. 1972), F–35, m XI.
- Dnevnik dr. Roberta Kukovca, F–35, m IV.

⁵¹ Cestnik: Iz spominov partizanskega zdravnika na Štajerskem, str. 102.

⁵² Prav tam, str. 103.

⁵³ Počivavšek: Tradition of the pharmacies of Celje, str. 240–249.

⁵⁴ Organizator javnega zdravja: med obema vojnama je v šolo uvedel pouk o higieni, organiziral številna predavanja, potujoče razstave, tečaje prve pomoči itd. Počivavšek: Zdravstveni dom Celje, str. 5.

⁵⁵ Prav tam, str. 7.

⁵⁶ Kopač, Vilč, Vindiš: Organiziranost in samoupravni razvoj zdravstva, str. 8.

⁵⁷ Celjska bolnica po drugi svetovni vojni, str. 56.

- Spomini Ignaca Zupanca, F-35, m IV.

SBC – Splošna bolnišnica Celje:

- SBC_Personalne mape zaposlenih.

LITERATURA

- Celjska bolnica po drugi svetovni vojni. V: *Zdravstvo v Celju in okolici*. Celje 1952.
- Cestnik, Ivan: Iz spominov partizanskega zdravnika na Štajerskem. V: *Priroda, človek in zdravje*. 1951.
- Demšar, Aleš: Celjska bolnišnica od Celjskih grofov do danes (drugi del). V: *Bilten*. 1996, št. 4.
- Fajdiga, Mirko: V obsegu človečnosti. V: *Partizansko zdravstvo na Slovenskem 1941–1945*. Ljubljana 1998.
- Himmelreich, Bojan: Seznam leta 1941 usmrčenih bolnikov umobolnice Novo Celje. V: *Celjski zbornik 1991*. Celje 1991.
- Jerina – Lah, Pavla, Grosman, Božena: *Gradivo o slovenski partizanski saniteti*. Ljubljana 1979.
- Kopač, Ivan, Vilč, Bronja, Vindiš, Peter: Organiziranost in samoupravni razvoj zdravstva v širšem celjskem zdravstvenem okolišu. V: *Zbornik o razvoju zdravstva na Celjskem od leta 1953–1985*. Celje, 1985.
- Kopač, Ivan: Bolnišnica Celje včeraj, danes in jutri. V: *Zdravstveni vestnik*. 1986, št. 9/10.
- Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana, 1937.
- Mrvič, Stane: Partizanska saniteta na Kozjanskem. V: *Celjski zbornik 1973–1974*. Celje 1974.
- Orožen, Janko: Zgodovina celjske bolnice (od početka do 1945). V: *Zdravstvo v Celju in okolici*. Celje 1952.
- Planinšek, Franc: Razvoj javnega zdravstva v Celju. V: *Celjski zbornik 1975–1976*. Celje 1977.
- Počivavšek, Marija: Celjska bolnišnica med drugo svetovno vojno. V: *Splošna bolnišnica Celje: 120 let*. Celje 2007.
- Počivavšek, Marija: Tradition of the pharmacies of Celje = Tradicija ljekarništva u Celju. V: *AMHA – Acta medico-historica Adriatica*. 2009, št. 2, str. 237–252.
- Počivavšek, Marija: Zdravstveni dom Celje od ustanovitve do konca 2. svetovne vojne. V: *Non est vivere, sed valere vita est*. Celje 2003, str. 3–7.
- Valenti, Davorin: Partizansko zdravstvo. V: *Enciklopedija Slovenije*. 8. zv., Ljubljana 1994.
- Zaveršnik, Herbert: *Iz mojega sveta (spomini)*. Celje 1996.
- Zdravstvena služba v Celjski občini. V: *Celjski zbornik 1960*. Celje, 1960.
- Zupanič Slavec, Zvonka: *Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc*. Ljubljana 2005.
- Žižek, Aleksander: Kronika konca strašne vojne 1945 (Dnevniški zapiski Marte Golitsch). V: *Kronika*. 45/1-2, Ljubljana 1997.

SUMMARY

HEALTH CARE IN CELJE DURING THE SECOND WORLD WAR

Before the Second World War, Celje with immediate surroundings had a population of 18,000 and was the economic, traffic, and cultural centre of the region. The city was well equipped also in terms of health care as it had three

pharmacies as well as a health care centre, and a public hospital with maternity hospital. The Second World War and German occupation changed the circumstances in Celje. The Germans reorganized health care service according to their regulations, thus organizing health care service in German style. All three pharmacies, albeit mostly confiscated, persevered, while the health care centre was reformed into a regional health agency, and persons insured under health insurance fund were treated by private doctors or in a hospital. In 1942, the head of civil administration with jurisdiction on Celje hospital (Gaukrankenhaus Cilli) ensured the legal uniformity of health care service in Austria and occupied Slovenian Styria. Celje hospital was thus operating in co-dependency with the Office of Public Health at the Styria Homeland Association. Germans exiled most doctors, while appointing their own doctors and management. Although Germans had great plans to modernize and expand Celje hospital, their objectives were only partially achieved. Several doctors and medical personnel in Celje decided to join partisans in order to help organize successful partisan health care, care for the wounded, and relieve operative army of the severely wounded and ill, thus allowing increased operational capability of the army. Several smaller partisan hospitals arose in Celje area that were managed by doctors or even medics. Hospitals that arose along the path of the XIV. Division were especially important. The most prominent are partisan hospitals on Pohorje which were run by dr. Ivan Kopač - Pavček, the hospital in Matkov kot, Jurklošter, on Boč, and elsewhere.